

Katsaus

numero 4 1968

A.-V. Perheentupa

Risto Volanen
Erkki Tuomioja
Reijo Wilenius

Silmäyksiä

J. Pousar

**Sosiaalipolitiikka kulutusideologian
yhteiskunnassa**

Anarkismi ja populismi

Kehitysavun illuusio

**Nuorison kapina ja aikamme
suunnanmuutos**

**Erkki Tuomioja: Tuotantoideologia
ja kasvatus**

**Kalervo Siikala: Tirkistelijöille
ja ahdistuneille**

Tre dikter

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 57 66 22

Vuositilaus 5 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421

tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Neljä numeroa vuodessa.

Kahdestoista vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

SOSIAALIPOLITIIKKA

KULUTUSIDEOLOGIAN YHTEISKUNNASSA

Antti-Veikko Perheentupa

Alustus Kulttuurikeskuksessa 12. 11. 1968

Sosiaalipolitiikan tavoitteena on tukea tiettyjen yhteiskuntaryhmien ja tiettyjen tärkeinä pidettyjen tarpeiden tyydyttämiseen kohdistuvaa kulutusta. Tässä mielessä se ei ole ristiriidassa kulutusajattelun kanssa. Mutta sosiaalipolitiikkaa näyttää olevan yhä vaikeampi toteuttaa siinä yhteiskunnassa, jossa kulutuksesta on tulossa ideologia, johtava arvo.

Kulutusideologia asettaa ihmiset arvojärjestykseen heidän kuluksensa määrän ja laadun mukaisesti. Tämä ilmiö heijastuu yksilöiden ja ihmisryhmien keskinäisiin suhteisiin. Kilpailu ostokyvystä kiristyy. Erot tulotasossa ja kulutuskyvyssä muodostuvat yhä suuremmiksi. Tavaroiden ja palvelusten tuotanto mukautuu tähän kehitykseen: yhä enemmän pyritään tuottamaan ostokykyisten henkilöiden tarpeisiin. Samalla yhä suuremman osan tuotannosta muodostaa mainonta, uusien kulutusnormien luominen. Ns. kerskakulutus ei ole vain kulutuseliitin käyttäytymistapa, se muodostaa perustan nopeasti laajenevalle tuotantotoiminnalle ja kasvavan työntekijäjoukon toimeentulolle.

Sosiaalipolitiikan rooli yhteiskunnassa on kahtalainen. Kulutusmahdollisuuksien tasaajana se ottaa niiltä joilla on, ja antaa niille joilla ei ole. Osittain se siirtää ostokykyä nimenomaan määrättyihin tarkoituksiin, esim. terveydenhuoltopalvelujen hankkimiseen tai asumiseen. Toisaalta se huolehtii sellaisten hyödykkeiden, pääasiassa palvelusten tuotannosta, joita ei muuten tule kohtuuhinnalla markkinoille. Tällaisia ovat edellä mainittujen lisäksi monet sosiaalihuollon palvelut, työnvälitys tai raittiuspuheiden pitäminen.

Kulutusideologian yhteiskunnassa sosiaalipolitiikan on soudettava kovaa vastavirtaa. Ne yksilöt ja ryhmät, joiden kulutusmahdollisuuksia sosiaalipolitiikka kaventaa, tuntevat katkeruutta ja näkevät yhteiskunnan rumana verokarhuna. Heidän katkeruutensa ei ole perusteetonta, koska juuri heidän on kannettava suurin kulutuksen taakka: ylläpidettävä nopeasti laajenevaa teollisuutta ja sen työntekijäkuntaa. Mainostoimistot yrittävät kaikin keinoin pitää huolta siitä, että he tunsisivat kipeästi tarvitsevansa myös sen osan tuloistaan, joka menee veroihin. On muistettava, etteivät luovuttavina puolina sosiaalipolitiikassa ole vain todella rikkaat vaan suurin osa kaikista tulonsaajista. Harvat ovat ajatelleet sitä, että jonakin päivänä heidän kohdallaan toteutunut sosiaalinen riski tekee heistä saavia osapuolia.

Tätä näkökohtaa on kuitenkin onnistuttu korostamaan tehokkaasti, kun sosiaalipolitiikkaa on viety eteenpäin. Se ei ole vaikuttanut vain asenteisiin vaan myös sosiaalipolitiikkaan itseensä. Sosiaalipolitiikan keskeiseksi päämääräksi on nopeasti tullut saavutetun kulutustason turvaaminen. Todella köyhät tahtovat unohtua kokonaan. Tällaiseen asenteenmuutokseen on vaikuttanut tehokkaasti muiden ohella ammattiyhdistysliike, josta on tullut kulutusideologian lojaali tukija.

Palvelujen tuottajana sosiaalipolitiikka joutuu kilpailemaan sekä varoista että työvoimasta. Menestys on muodostunut erilaiseksi. Sairaalalaitos on onnistunut samaistumaan erään parhaan kuluttajaryhmän, lääkärin ryhmätavoitteisiin ja pärjännyt. Useimpien huoltolaitosten menestys on paljon heikompi, koska niihin samaistavat itsensä vain köyhät.

Myös palveluista on tullut luokkajakoisia. Varakas alkoholisti makaa sairaalassa ja nauttii sairausvakuutusta, köyhän kohdalla tehdään päätös pakkosijoituksesta ankeaan huoltolaan ilman päivärahaa ja naurettavilla työpalkoilla. Köyhät nousevat vastarintaan, mutta se ei auta: he kulkevat laitoksesta laitokseen ja pakosta pakkoon.

On syntynyt uusi, nopeasti kasvava yhteiskuntaluokka: asunnottomat alkoholistit, puliukot. He elävät vapaasti tässä yhteiskunnassa, mutta vain sillä yhdellä ehdolla, että he eivät pyydä yhteiskunnalta mitään. Jos he erehtyvät pyytämään huoltoapua, he täyttävät irtolaisen tunnusmerkit ja voivat päästä kiertämään työlaitoksia, kenties päätyvät pakkotyöhön korpivankilaan. Tuomiota ei tarvita, koska kyseessä ei ole rangaistus vaan sosiaalinen huolto.

Tämä karrikatyyri nykypäivän yhteiskunnasta on ihmeellisessä määrin mallinsa näköinen. Naurattaako se?

ANARKISMI JA POPULISMI

Alustus Kulttuurikeskuksessa 21. 10. 1968

Risto Volanen

Vilpitön ja avoin tarkastelu osoittaa, että yksityiselle ihmiselle sekä kapitalistinen että sosialistinen järjestelmä ovat käymässä yhä raskaammiksi kantaa. Kuitenkin uuden, kolmannen vaihtoehdon luominen on kansainvälisissä puitteissa vasta alullaan. Tämä ei merkitse sitä, etteikö yritetty olisi jo aikaisemminkin. Tärkeimmät yrittäjät ovat olleet 1800-luvun anarkistit ja näinä vuosina uudelleen löydetyt populistit.

Sana "anarkisti" tuonee monille mieleen kiiluvasilmäisen mustapartaisen, jolla on pommi kädessä ja puukko hihassa. Tällainen kuva on kuitenkin erinomaisen pinnallinen. Sanana anarkismi tulee kreikkaisen sanoista "an archos", mikä voidaan kääntää "ilman hallitusta". "Hallituksettomuus" ilmaisee liikkeen olennaisimman sisälön, mutta voi myös johtaa harhaan.

Laajaan työnjakoon perustuvan kapitalismin ja modernin valtion nousu saivat aikaan sen, että jatkuvasti suurempi osa ihmistä koskevia päätöksiä siirtyi ulkopuolisen auktoriteetin — valtion, poliittisen puolueen tai kapitalistin — tehtäväksi. Tämän suuntauksen anarkismi tuomitsi totaalisesti. Ilmeisen oikein George Woodcock toteaa, että kaikkia anarkistisia liikkeitä yhdistää valtion, politiikan ja keskittyneen omaisuuden vastustaminen ja kieltäminen; anarkistit "tulevaisuuden nimissä kielsivät nykyisyyden palauttaakseen sen,

mikä menneisyydessä oli hyvää". Tämä ei merkitse sitä, että ulkopuolisen auktoriteetin tilalle olisi haluttu yleistä sekasortoa, päin vastoin.

Hyvin yleinen anarkistien kritiikin kohde oli se, että väestön keskittyminen hajottaa ihmisten henkilökohtaisiin, "face to face"-suhteisiin perustuvat yhdyskunnat ja saa aikaan tilanteen, jossa moraali ja ihmisten väliset suhteet perustuvat ulkopuolisiin sääntöihin ja auktoriteetteihin. Kieltäessään auktoriteetin — valtion tai kapitalistin — monet anarkistit ehdottivatkin, että yhteiselämä olisi järjestettävä yhteisöiksi, joissa ihmisten yhteistoiminta ja moraali perustuisi ihmisten henkilökohtaiseen, spontaaniin kanssakäymiseen.

Vähintään mielenkiintoisiksi muodostuivat anarkistien yhteenotot Marxin kanssa. Ristiriita oli ilmeinen. Marxin mielestä proletariaatin oli ensiksi vallattava valtio ja pystytettävä proletariaatin diktatuuri, ja vasta sitten päästäisiin valtion ja keskittyneen omaisuuden purkamiseen; anarkistien mielestä kaikki valta korruptoi, ja vallan hajoittamiseen tulisi päästä välittömästi. Ristiriita huipentui 1866 perustetussa International Working men's Associationissa, I Internationaalissa, jossa oli mukana sekä marxilaisia että erilaisia anarkisteja. Kun Marx huomasi, että Bakunin alkoi käydä hankalaksi, jopa vaaralliseksi, hän ajoi läpi päätöksen, jonka mukaan Internationaalin päämaja siirrettiin Yhdysvaltoihin; käytännössä tämä merkitsi järjestyksen lopettamista.

Väkivaltaiset keinot olivat anarkismin eri suuntauksissa eri tavoin korostuneina. Kun liike vuosisadan vaihteessa alkoi menettää ratkaisevasti voimiaan, se samalla haarantui kahtaalle: toisaalla väkivaltaiset keinot korostuivat itsetarkoitukseksi, toisaalla klassikoiden ideoiden kehittäely siirtyi filosofisten ja tieteellisten ryhmien hiljaisuuteen.

Anarkismin voimme ymmärtää reaktiona tieteellis-teollisen yhteiskunnan vääristyneitä piirteitä vastaan niiden keskuudessa, jotka jo elivät näissä vääristyneissä olosuhteissa. Populismi näyttää olleen keskeisesti samoihin vääristymiin kohdistuva reaktio niissä ruraalisissa yhteiskunnissa, joita esim. vallan ja väestön keskittyminen vasta uhkaa tai joissa tämä keskittyminen vasta on tapahtumassa. (Tätä populismin luonnehdintaa tukee nähdäkseni London School of Economicsin keväällä 1967 järjestämä "To Define Populism"-konferenssi.)

Esimerkiksi Venäjä oli viime vuosisadan puolivälissä maatalousvaltio. Maanomistusoloissa vallitsi suurelta osalta eräänlainen kylien yhteisomistus. Tämän kyläyhteisön ja siinä elävän kansanhimisen "intelligentsia" löysi ja asetti sen syvällisesti kritisoidun kapitalistisen kehityksen vastapainoksi. Syntyi Narodniki-liike, jonka tunnetuimpia edustajia lienevät Tolstoi ja osittain Dostojevski. Erityisesti talonpoikiin vetoava aate pysyi melko pitkään suhteellisen suppeassa piirissä, kunnes toisen maailmansodan jälkeen tapahtui jyrkkä käänne. Talonpoikaismielisten nousu oli erityisen voimakas ns. reunavaltioissa, missä teollistumisaste oli alhainen. Perustettiin Vih-

reä Internationaali, joka näki tehtäväkseen kolmannen tien osoittamisen koko maailmalle.

"To Define Populism"-konferenssin pohjana oli havainto, että kaikkialla, mihin tämä tieteellis-teollis-kapitalistinen kulttuuri ja elämänmuoto on ollut työntymässä, on syntynyt toisistaan riippumattomia populistisia liikkeitä. Viime vuosikymmeninä tämä ilmiö on ollut erityisen merkittävä kolmannessa maailmassa. Näillä liikkeillä on kullakin omat paikalliset ominaispiirteensä, mutta yhtymäkohdat ovat myös selvät. Populistien lähtökohdaksi ja ideaaliksi voi luonnehtia solidaarisena solidaarisessa yhteisössä spontaanisti toimivan "tavallisen" tai "kansan ihmisen". Tästä näkökulmasta on kapitalistisen tai sosialistisen keskittymisen kritiikki ja desentralisaation vaatimus luontevasti ymmärrettävissä. Keinot desentralisaation aikaansaamiseen poikkeavat kuitenkin ratkaisevasti anarkistien keinoista. Jo poliittisten puolueiden muodostaminen ilmaisee, että populistille "valtio on yhteiskunnan väline", kuten professori Donald MacRae konferenssissa asian ilmaisi. Samalla kun populistit näyttävät suhtautuvan epäilevästi kaikenlaiseen byrokratiaan ja virkavaltaisuuteen, he hyväksyvät valtion ja politiikan keinona päämääriensä ajamiseen. Tuskin kukaan pystyy täysin selvittämään, miksi enemmän tai vähemmän tolstoilainen väkivallattomuuden ajatus näyttää toistuvan toisistaan irrallisissa liikkeissä.

Yksilön korostamisella populistit eivät näytä tarkoittavan atomistista ja kilpailevaa individualismia; paremminkin voidaan puhua personalismista tai ihmisyyysaatteesta, jolle solidaarinen yhteisö on olemainen puoli tuon ihmisyyden toteuttamisessa. Nykyisen teollisen yhteiskunnan — sellaisena kuin sen on annettu muotoutua — kritiikissä populistit ovat aivan ilmeisesti syvällisempiä kuin anarkistit. Tämä saattaa johtua siitä, että suurin osa anarkismin klassikoista pitäytyi 1800-luvun muodin mukaisesti materialismiin.

Kuten tiedämme, Vihreä Internationaali ja reunavaltioiden talonpoika puolueet jäivät ensin fašismin ja sitten marxismin jalkoihin. Jäljelle jäivät vain pohjoismaiden puolueet, joissa ainakin nuori polvi näkee liikkeen peruspyrkimysten — nykytilanteeseen uudistettuina — tulleen jälleen ajankohtaisiksi.

SAAPUNUTTA KIRJALLISUUTTA

Kirjayhtymä:

Mauno Koivisto: Linjanvetoa

J. K. Galbraith: Uusi yhteiskunta

E. Malpass: Illalla kello kymmenen

Aulikki Oksanen: Tykkimiehen syli

Anna-Maija Raittila: Sateenkaari

Weilin + Göös:

Yleisradion suunta — ohjelmatoiminta

WSOY:

M. Savola: Lakko työelämän ristiriitana

KEHITYSAVUN ILLUUSIO

Erkki Tuomioja

Kun muutama kuukausi sitten käytin Paasikivi-seurassa maamme ulkomaankauppapolitiikkaa koskeneessa keskustelussa puheenvuoron, jossa esiintyi mm. sellaisia sanontoja kuin 'riisto', 'neokolonialismi' ja 'imperialismi', sain silloisen sosialidemokraattisen kauppaministerin kiihtymään. Hän joutui kuitenkin jopa myöntämään, että kehitysmaiden ongelmat ovat todella vaikeita ja laajakantoisia. Ei kestänyt silti montakaan minuuttia, kun keskustelu jälleen urautui siihen miten voisimme maksimoida voittomme ulkomaankaupasta.

Muutamaa päivää myöhemmin tapasin sattumalta erään kyseisessä tilaisuudessa läsnäolleen liberaalisen kansanedustajan, joka itse on eduskunnassa todella tehnyt aloitteita Suomen kehitysavun lisäämiseksi. Hän esitti mielipiteenään, että puheenvuorossani oli kyllä paljon asiaa, mutta epäili vahvasti kuinka viisasta on käyttää mainitunlaista terminologiaa ja kytkeä kehitysapukysymykseen esim. vapautusliikkeiden olemassaolon ja tukemisen ongelmia. Hänestä oli tärkeintä että Suomen kansa ensin totutettaisiin ajatukseen, että kehitysmaita on syytä auttaa ja että tämä onnistuu vain myönteisessä hengessä tapahtuvan keskustelun ja valistuksen kautta.

Hän varmaan nojasi niihin mielipidetutkimuksiin, joiden mukaan keskitason suomalainen veronmaksaja ennemmin tukee Kainuun köyhiä kuin kehitysmaita, ja että hän tämän tekisi mieluiten alentamalla veroja. Samaiset mielipidetutkimukset osoittavat myös sen, että ensin osa ihmisistä todella luulee, että maailmassa pyritäisiin teollisuusmaiden toimesta auttamaan kehitysmaita. Mikään ei ole kauempaa totuudesta.

Nämä käydyt keskustelut vahvistavat käsitystäni, ettei liberaalista kehitysapuajattelusta ole mihinkään, ettei yli kolmekymmentävuotiaisiin pidä luottaa, että edessämme on vallankumous ja että riippuu hyvinvointimaiden nuoresta polvesta kuinka verinen siitä tulee.

Sikäli kuin kolmannen maailman ongelmia joskus ajatellaan, se tapahtuu vain siten, että todetaan — ylioppilastutukintolautakunnan tai kauppaministerin tavoin — että ylikansoitus ja aliravitseminen ovat vaikeita ongelmia.

Yleensä tietoisuus jää tälle asteelle. Käytännössä saa maailman valtaapitäviltä korkeintaan epämää räisiä lupauksia kehitysavun nostamisesta Yhdistyneiden Kansakuntien suosittelemaan yhteen prosenttiin kansantulosta. Kun tämä on luvattu, ryhdytään entistä ankaremmin pohtimaan lopun 99:n %:n käyttöä ja ennen kaikkea sitä, miten mahdollisimman nopeasti kasvattaa koko kansantuloa.

Me elämme tuotantoideologisessa maailmanosassa, jossa kaikki ovat liikuttavan yksimielisiä mahdollisimman nopean taloudellisen kasvun välttämättömyydestä ja autuudesta. Mitä pitemmälle kehitymme taloudellisesti, sitä selvemmin omaksumme arvojärjestelmän, jossa kaikki toimenpiteet, asenteet ja käyttäytymismallit, jotka edistävät taloudellista kasvua, määritellään hyviksi, ja kaikki, jotka tätä päämäärää vaikeuttavat, huonoiksi.

Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus tarkastella tällaisen tuotantoideologian seurauksia hyvinvointimaailmassa, sellaisia seurauksia kuten meritokratian nousu, demokratian kaventuminen, lisääntyvä vieraantuminen, keinotekoinen kulutuskiihdyntä, ihmisen biologisten olemassaoloedellytysten tuhoutuminen jne. On ehkä oma asiamme, jos välttämättä haluamme lyödä päämme seinään, mutta oma asiamme ei enää ole se, miten tuotantotaideologian vaikutukset ilmenevät kolmannessa maailmassa.

Vielä viisikymmentäluvun alkupuoliskolla lisäsi teollistunut maailma per capita kansantulojaan 3,3 %:lla vuosittain kolmannen maailman vastaavan luvun ollessa 2,5 %. Kuusikymmentäluvun alkupuoliskolla oli luku teollisuusmaiden osalta edelleen sama 3,3 %, mutta kehitysmaissa enää vain 1,4 %. Maailman kurjistumiskierre on kiihtymässä. Prosenttiluvuilla voidaan valehdella miten tahansa, ja nämäkin luvut voivat antaa liian ruusuisen kuvan lähtökohtaa tuntemattomille. Köyhien kansojen deprivaatio on suhteellisestikin valtava mutta pysyy edelleen lähellä tai jopa lähenee absoluuttista: viime vuonna laski aliravitun maailmamme elintarviketuotanto henkeä kohden kahdella prosentilla.

Asetelma rikas pohjoinen — köyhä etelä ei tietenkään ole satumanvarainen. Maailmantalouden kokonaisuudessa on teollisuusmaiden kapitalismi ensin rahoittanut kehityksensä juomalla oman köyhälistönsä verta, ja kun tämän hinta kotimaassa alkoi käydä kalliimmaksi, se ryhtyi entistä voimallisemmin imemään kolmatta maailmaa, osin entisten riistettyjen luokkien tuella.

Työnjaon edut keksittiin viimeistään siinä vaiheessa, kun ihmisen alkoi muokata kivistä työkaluja. Kolonialismin kaudella maailma saatettiin lopulta yhden yleismaailmallisen työnjaon piiriin, jonka laatijoina olivat valkoisen maailman valtijat. Siirtomaavalloille ja muille hyötyjien puolelle joutuneille maille kolonialismi merkitsi milloin kultaa, hopeaa, timantteja, uraania, tinaa, kuparia, mausteita, puuvillaa, orjia, kahvia, teetä, kaakaota, sokeria, öljyä, kumia tai riisiä. Milloin Cecil Rhodesin, David Livingstonen, Kristoffer Kolumbuksen, Fernando Cortezin, James Cookin tai Theodore Rooseveltin kaltaisia suuria valkoisia sankareita, milloin halpaa maata, uudis-

asutusta, miekkalähetystä tai uusia markkina-alueita: aina valkoisen miehen kuria ja järjestystä.

Kolmannelle maailmalle kolonialismi merkitsi milloin vanhojen yhteiskuntarakenteiden sortumista, elintarviketuotannon laskua, nälkää, orjuutta, oopiumin pakkotuontia, pakkotyötä, luonnonvarojen riistokäyttöä, Algeriassa 45 000 kuollutta v. 1945, Madagaskarilla 90 000 v. 1947 tai Keniassa 200 000 v. 1952. Itsenäistyminen vaati Algeriassa seitsemän vuotta sotaa ja miljoona kuollutta, Vietnamissa jo yli kaksikymmentä vuotta lähes yhtämittausta sotaa ulkomaisia maahantunkeutujoihin vastaan ja Kiinassa lähes neljännesvuosisadan taisteluja.

Kolonialismi on nyt näennäisesti enää vain historiaa. Ainoastaan fašistinen Portugal — NATO- ja EFTA-liittolaistensa taloudellisella ja sotilaallisella tuella — yrittää lähes kahdensadantuhannen miehen armeijalla Afrikassa pitää yllä kolonialismiaan vapautusliikkeitä vastaan.

Kolonialismin tilalle on tullut neokolonialismi. Vallankäytön muodot ovat vain muuttuneet, mutta tarpeen tullen voivat esim. ranskalaiset kommandojoukot Länsi-Afrikassa, amerikkalainen merijalkaväki Karibian merellä ja Latinalaisessa Amerikassa tai Länsi-Euroopasta ja Etelä-Afrikasta kootut palkkasoturit Keski-Afrikassa palauttaa järjestyksen.

Maailman kauppaa ja omistussuhteet ovat suoraa perintöä kolonialistiselta kaudelta. Kehitysmaat ovat raaka-aineiden tuottajia, joiden ulkomaankauppa yleensä perustuu vain yhteen tai kahteen raaka-aineeseen, jota siirtomaavalta aikoinaan tarvitsi. Raaka-aineiden hinnat rikkaan maailman hallitsemilla maailmanmarkkinoilla ovat koko toisen maailmansodan jälkeisen kauden olleet jatkuvassa laskussa teollisuustuotteiden hintoihin nähden ja yleensä huomattavan epävakaisia. Edelleen teollisuusmaiden tullien rakenne verottaa kehitysmaissa tapahtuvaa tuotanto- ja jalostustoimintaa.

Kehitysmiden luonnonrikkauksien omistussuhteet ovat pääpiirteittäin kolonialistiset. Yhdysvaltalaisen yritysten sijoitusten arvo Latinalaisessa Amerikassa vastaa n. 38 % koko maanosan vuotuisesta kansantuotteesta. Keski-Idän öljyä hallitsevat amerikkalais-eurooppalaiset jättiläisyhtiöt, suurta osaa Länsi-Afrikkaa Unilever-yhtymä jne. Milloin muutosta yritetään jälkeinpäin omistus- tai voitonjakosuhteisiin hakea, syntyy sellaisia kriisejä kuten United Fruit Companyn hallitsemassa Guatemalassa 1954, Anglo-Iranin Petroleum Companyn ja kiiltokuvashaahin Persiassa 1953 tai Union Minière du Haut-Katangan Kongossa 1960.

Tämä tausta on tunnettava ja muistettava keskusteltaessa nk. kehitysavusta tämän päivän maailmassa. Saa erittäin valheellisen kuvan kolmannen maailman ongelmista, jos informaatiomme jää esimerkiksi YK:n tai UNESCO:n kehitysaputoimintaa kuvaavien idyllisten propagandaelokuvien varaan.

Väitetään, että kehitysapu maailmassa, kaikki multi- ja bilateeraalinen, YK:n kautta ja sen ulkopuolella annettu apu mukaanottaen

olisi noin kahdeksan miljardia dollaria vuosittain. Kehitysmaiden kehittämisen kannalta tätä summaa voidaan pitää täysin merkityksettömänä, vaikka se olisikin todella apua. On hyvä saattaa tämä summa oikeisiin suhteisiin. Vuosittain käytetään maailmassa noin 170 miljardia dollaria varusteluun, pääasiassa rikkaassa maailmassa. Vietnamin sotaankin sijoittaa Yhdysvallat rahaa yli kolme kertaa enemmän kuin koko maailma kehitysapuun, tosin samassa perimmäisessä tarkoituksessa.

Lainojen osuus avusta on nykyisin noin puolet ja edelleen lisääntymässä. Samanaikaisesti on tietenkin kehitysmaiden velkataakka myös jatkuvassa nousussa; nykyisin se on jo neljäkymmentä miljardia dollaria. Velkojen kuoletuksiin ja korkoihin joutuvat kolmannen maailman maat jo nyt vuosittain maksamaan nelisen miljardia dollaria, toisin sanoen puolet saamastaan avusta, ja muutaman vuoden kuluttua jo n. 75 %.

Edelleen maailmankaupan raaka-aineiden tuottajille epäedullinen kehitys aiheuttaa jatkuvasti suhdannetappioita kehitysmaille. Tämän tappion suuruutta on vaikea täsmällisesti arvioida, mutta jotain jo siitä kertoo sekin, että kehitysmaiden osuus maailmankaupan arvosta on vuoden 1953 27 %:sta laskenut noin kahteenkymmeneen prosenttiin vuonna 1965.

Edelleen maailman taloudellisen vallan neokolonialistinen rakenne teollisuusmaiden yksityisine sijoituksineen vie jatkuvasti voittoja kolmannelta maailmasta. Esimerkiksi amerikkalaisten vuosina 1950—65 latinalaiseen Amerikkaan investoima 3,8 miljardia dollaria tuotti takaisin voittoina 11,3 miljardia.

Ns. kehitysavussa esiintyy aina yksi tai useampia seuraavista piirteistä: (1) hyväntekeväisyyttä, (2) neokolonialismia ja (3) tuotantouloideologian myymistä. Vaikka vain häviävän pieni murto-osa mainitusta kahdeksasta miljardista on kirjaimellisesti yksityisten kansalaisjärjestöjen hyväntekeväisyyttä suuruudenhulluine nimityksineen tyyliin ”nälkä pois”, voidaan jo siitä tosiasiaista, että teollisuusmaiden kehitysapu alikehittyneille maille on vuosien 1961—66 välillä laskenut keskimääräisesti 0,87 %:sta rikkaiden maiden kansantulosta 0,62 %:iin, epäsuorasti havaita, kuinka oleellisesti apu on perustunut hyväntekeväisyysmentaliteettiin.

Hyväntekeväisyyden kohteiden täytyy määritelmän mukaisesti olla nöyriä, alistuvia, passiivisia ja kiitollisia almujen vastaanottajia. Köyhä ei saa olla ylpeä, itsetietoinen tai uhitteleva. Hän ei saa kuvitella että esim. Ihmisoikeuksien julistus käytännössä antaisi hänelle oikeutta vaatia ihmisarvoista elämää, eikä hän missään tapauksessa saa esiintyä muiden köyhien kanssa yhdessä järjestäytyneenä joukkona.

Viime vuosina on kolmannessa maailmassa kuitenkin alkanut esiintyä kasvavaa itsetietoisuutta ja päämäärähakuista omatoimisuutta. Kasvavassa määrin kieltäytyvät kolmannen maailman kerjäläiset enää esittämästä almunjakajien vaatimia temppuja. Anti-imperialistisia vapautusliikkeitä alkaa nousta kuin sieniä sateella.

Kehitysmaat ovat järjestäytyneet UNCTAD:in kokousta varten ja esittäneet siellä skandaalimaisia vaatimuksia teollisuusmaille, jotka kaiken kukkuraksi tällä hetkellä kamppailevat omien elintärkeiden taloudellisten kasvuvaikeuksiensa kanssa. Maamme suurin sanomalehti otsikoikin New Delhin kokouksesta ILO:n varoituksen: "Kehitysmaiden etuoikeudet saattaisivat johtaa työttömyyteen".

Hyväntekeväisyyden yksi päätarkoitus on antajaa suurestikaan rasittamatta ja hänen elintasoonsa kajoamatta lahjoittaa hänelle hyvä omatunto. Enempää hyväntekeväisyysajattelun ideologiaan puuttumatta todettakoon vielä se itsestäänselvyys, ettei hyväntekeväisyys koskaan voi olla riittävää, antajan omantunnon tyytyessä aina nopeammin kuin vastaanottajan nälkä.

Enin osa kehitysavusta on kuitenkin keino neokolonialististen päämäärien toteuttamiseksi. Esimerkiksi OECD-maiden avusta on n. 90 % bilateraalista, ja yleensä sen motiivit ovat poliittisia: kommunismin vastustaminen (tai toisissa tapauksissa oikeaoppiseksi katsotun kommunismin tukeminen) ja oman poliittisen suunnan tukeminen. Puhtaimmillaankin leijuu pienten maiden avun takaa "me hyväntekijät"-henki.

Jos Yhdysvallat huomenna lopettaisi kaiken bilateraalisen apunsa kehitysmaille, olisi seurauksena enintään se, että tusinan verran erilaisia korrupteja oikeistohallituksia kaatuisi eri puolilla kolmatta maailmaa. Yhdysvaltojen apuun sisältyy — paitsi tietenkin ulkopoliittista painostusta — jopa sotilasapua, vastavallankumouksellisten hallitusten kommando-joukkojen koulutuskeskusten rahoittamista. Yleensä vain harvat pääsevät osallisiksi: harvat strategiset maat — kuten Etelä-Vietnam, Formosa ja Thaimaa — ja harvat näissäkin maissa. Yhdysvaltojen ja esim. Maailmanpankin apuun luetaan mukaan myös summat, jotka annetaan takuiksi teollisuusmaiden yksityisille investoinneille — ennen kaikkea kansallistamisvaaraa vastaan.

Yleensä avulla autetaan vain ystäviä ja ennenkaikkea itseä. Normaalisti apu (eli useimmissa tapauksissa lainat) yritetään sitoa ostoihin antajamaasta. Niinpä Suomen UNICEF-valtuuskunta kävi suuren hyväntekeväisyysgalan yhteydessä neuvotteluja mahdollisuuksista lisätä UNICEF:in ostoja Suomesta.

Jos jätämme huomioonottamatta sen, että enin osa kaikkien maiden avusta on neokolonialismia muodossa tai toisessa ja osa kolmannen maailman riistämisyjärjestelmää, niin mitä voi rikkaan maailman apu parhaimmillaankaan olla? Teollistuneet länsimaat ovat rakenteellisesti kyvyttömiä muunlaiseen apuun kuin tuotantoideologiansa myymiseen.

Me joille taloudellinen kasvu ja teknologinen hyvinvointivaltio on kaiken kattava päämäärä, jota on lupa tavoitella keinolla millä hyvänsä, todella luulemme että arvomaailmamme ylivoimaisuus on sillä todistettu, että kolmas maailma on jäänyt jälkeemme. Uskomme myös, että ongelma korjaantuu, kunhan köyhät omaksuvat ajattelumme, hyvinvointi leviää ja kaikki tulevat siten onnellisiksi. Tapa,

millä teollisuusmaissa puhutaan kehitysmaakysymyksestä, muistuttaa hämmästyttävän erehdyttävästi sitä viime vuosisadan liberaalisen teollisuus- ja kansantalousmiehen asennetta, joka yksinkertaisesti kehoitti proletariaattia rikastumaan.

Rikastumisen keinona tarjotaan omaa, lähinnä pääomaresurssien käyttöön perustuvaa kehitysmallia, vaikka kehitysmaiden määritelmän mukainen ominaisuus on juuri pääomien puute. Käyttämättömiä inhimillisiä voimavaroja kolmannelle maailmalla sitä vastoin on aivan riittämiin — vielä vuosituhannen loppuun mennessä tulee kehitysmaiden väestönkasvu kaksinkertaistamaan maapallon väkiluvun — ja nämä on välttämätöntä mobilisoida kehityksen aikaansaamiseksi. Ne harvat kehitysmaat, joissa pyritään juuri inhimillisten voimavarojen liikekannallepanoon ja jotka tuntuvat myös edistyvän siinä määrin kuin se kansainväliset rakenteet huomioonottaen on mahdollista, ovat kuitenkin aina enemmän tai vähemmän sosialistisia yksipuoluemaita, joita ainakin läntinen osa hyvinvointimaailmasta vieroksuu. Tämä ei johdu niinkään vastenmielisyydestä länsimaisen demokratian polkemista kohtaan — onhan länsimainen demokratia koettu liian vaaralliseksi jo Kreikassakin — kuin vastenmielisyydestä näiden maiden anti-imperialistista ja kolmannen maailman solidarisuuteen tähtäävää ulkopoliittikkaa kohtaan.

Siirtyminen merkantilistisesta sääty-yhteiskunnasta varhaiskapitalismiin tapahtui Euroopan maissa aina silloin, kun kunkin maan keskiluokka omaksui tuotantoideologian. Varhaiskapitalismi, kytkeytyneenä samanaikaiseen teolliseen vallankumoukseen, loi samalla uuden, yhtenäisemmän kurjuudessa elävän teollisuusproletariaatin. Kun tämä proletariaatti alkoi järjestäytyä ja vaatia ihmisarvoista elämää, oli porvariston vastaus pistinten ohella tuotantoideologian myyminen köyhälistölle.

Luokkavastakohtien räikeiden ilmenemismuotojen tasoittuminen ja ns. hyvinvointiyhteiskunnan syntyminen eivät ole selitettävissä pelkästään sillä, että työväenluokka vähitellen omaksui tuotantoideologian eli antautui porvarilliselle hegemonialle. Siirtymän onnistumisen edellytys oli se, että porvaristo pakkotilanteessa joutui samanaikaisesti todella luopumaan joistain tiettyistä eduistaan ja suostumaan laajempaan tulontasaukseen. Lopputulos oli teollistunut hyvinvointivaltio, jonka rationaaliseen tuotantoideologiaan tänään oleellisesti liittyy tiettyyn rajaan asti tasainen tulonjako ja kehittynyt sosiaaliturvajärjestelmä. Mutta kaiken tämän kehityksen takana on ollut järjestäytyneen työväenliikkeen vallankumouksellinen painostus, eikä kulkeminen aina ollut tasaista, verta on vuotanut ja Venäjällä oli ensin kaadettava koko porvariston valta.

Edistyksellisimmät tuotantoideologiset liberaalit tajuavat hyvin selvästi sen, ettei esimerkki ja tuotantoideologian levittäminen pelkästään riitä, ja he ovatkin jossain määrin valmiita tiettyihin myönnetyksiin kehitysavun lisäämisessä. Heidänkin lähtökohtansa on kuitenkin oleellisesti virheellinen käsitys hyvinvoinnin levittämisestä ja sen leviämisestä. On mahdotonta vaatia ketään alikehittynyttä kan-

saa suostumaan samanlaisiin kärsimyksiin kuin 1800-luvun proletariaatti koki kapitalismin kehittyessä. Liioin ei näitä kansoja voi vaatia luovuttamaan oikeuksiaan stalinistisen valtiokapitalismin byrokraateille.

Olemme tilanteessa jossa yleismaailmallinen vallankumous vuorenvarmasti häämöttää nykyisen kehityssuunnan päätepisteessä. Ennen pitkää täytyy orjuutusjärjestelmän revetä. Niin vastenmielistä kuin se pasifistille onkin, on meidän tervehdittävä ilolla kolmannen maailman vapautusliikkeitä. Ilman itsenäistymistä on kenenkään kansan mahdotonta saavuttaa omaehtoista kehitystä. Valtiollinen itsenäisyys on jo suurinpiirtein kartalla toteutettu, mutta neokolonialistinen riistojärjestelmä tekee sen taloudellisen ja sivistyksellisen vallan jäädyttämisellä merkityksettömäksi.

Kolmannen maailman vapautusliikkeet uhkaavat todellakin länsimaiden elintärkeitä kaupallisia intressejä ja laajemmin koko tuotantoideologista järjestelmäämme. Uhan alkaa yhä enenevässä määrin kokea myös tuotantoideologinen Neuvostoliitto, joka tukee nykyisin latinalaisen Amerikan puolifašistisia diktatuureja kaupankäynnillään ja teknisellä avullaan ja joka antaa ymmärtää Ernesto Guevaran olleen suuren seikkailijan.

Samalla kun kolmas maailma nousee epäoikeudenmukaista jakoa ja alikehittyneisyyttä vastaan, se pyrkii tietoisesti luomaan myös jotain uutta. Kolmannen maailman johtajien, niin Mao Tse-Tungin, Julius Nyereren, Fidel Castron kuin Franz Fanonin kirjoituksista löydämme saman irtisanoutumisen — ei vain kolonialismista vaan koko siitä ajattelusta, joka sen on luonut.

Antikolonialistisen maailmanliikkeen äänellä sanoo Franz Fanon, v. 1961 kuollut Algerian vapaussotaan osallistunut Martinique-saarella syntynyt psykiatri, mm. seuraavaa:

”Niin veljeni, ymmärtäkäämme että meillä on parempiakin asioita tehtävänä kuin seurata tätä samaa Eurooppaa.”

”Sitä samaa Eurooppaa, jossa he eivät koskaan lakanneet puhumasta ihmisestä, julistamasta ihmisen hyvinvointia: tänään tiedämme millä kärsimyksillä ihmiskunta on maksanut jokaisen heidän ajattelunsa voiton.”

”Niin toverit, eurooppalainen leikki on viimeinkin loppunut; meidän on löydettävä jotakin uutta. Tänään meille on kaikki mahdollista niin kauan kun emme matki Eurooppaa, niin kauan kun emme saa pakkomielleltä tavoittaa Eurooppaa. Eurooppa elää nykyisin selaista hullua ja päätöntä tahtia, että se on hylännyt kaiken ohjauksen ja kaiken järjen. Se pyrkii heittäytymään rotkoon; teemme oikein jos kaikin keinoin pyrimme välttämään tätä.”

”Kun etsin ihmistä Euroopan tekniikasta ja elintavasta, löydän vain perättäisiä ihmisen kieltämisä ja sarjoittain murhia.”

”Päätäkäämme olla matkimatta Eurooppaa; yhdistäkäämme voimamme ja aattemme uuden suunnan löytämiseksi. Yrittäkäämme luoda se täysipainoinen ihminen, jota Eurooppa ei ole kyennyt saattamaan kukoistukseen.”

"Kaksi vuosisataa sitten eräs entinen Euroopan siirtomaa päätti tavoittaa Euroopan. Se onnistui siinä niin hyvin, että Amerikan Yhdysvalloista on tullut hirviö, jossa Euroopan taipumukset, sairaus ja epäinhimillisuus ovat kasvaneet kauhistuttavaan suuruuteen."

"Jos haluamme täyttää Euroopan kansojen odotukset, ei meidän pidä lähettää takaisin heijastumaa, ei edes paranneltua heijastumaa heidän yhteiskunnastaan ja ajattelustaan, johon hekin aika ajoin ovat kuvaamattoman tympääntyneitä."

"Toverit: Euroopan, itsemme ja ihmiskunnan vuoksi, meidän on käännettävä uusi lehti, luotava uusia käsitteitä ja yritettävä synnyttää uusi ihminen."

Fanon puhuu kolmannelle maailmalle, ei meille. Me emme vielä kuuntele kolmannen maailman ääntä, me vain pelkäämme sitä. Me kuuntelemme vielä mieluummin Pekka Kuusen tuotantoideologiaa hänen kertoessaan: "Paluuta metsään ei ole. Jos mielimme Ruotsin ja Neuvostoliiton, kahden kasvutietoisien ja -kykyisen kansan välissä jatkaa omaa elämäämme, me olemme tuomitut kasvamaan."

Jos me todella haluamme suoda kolmannelle maailmalle mahdollisuuden kehittyä, on meidän lopetettava riisto. Taistelua tietämättömyyttä, ylikansoitusta, aliravitsemusta ja alikehittyneisyyttä vastaan ei käydä vain jossain Guatemalassa, Angolassa, Intiassa tai Vietnamin. Sitä on käytävä myös täällä, luotava toinen anti-imperialistinen ja anti-tuotantoideologinen rintama kaikkialle hyvinvointimaailmaan.

On turha yliarvioida kolmannen maailman kansojen vapautumismahdollisuuksia tai idealisoida kaikkia heidän pyrkimyksiään. Yhtä lailla heidän onnistumisestaan ovat kiinni kuitenkin omat mahdollisuutemme vapautua Kuusen lausumasta tuomiosta, taloudellisen kasvun ohjelmoidusta tulevaisuuden yhteiskunnasta. Samalla tavoin kuin länsimaailma aikoinaan sai kolmannelle maailmalle materiaalistien hyödykkeiden lisäksi mm. ajanlaskun, filosofian peruskäsitteet ja kristinuskon, joka sittemmin väännettiin tunnistamattomaksi, voimme vain toivoa, että kolmas maailma nytkin antaisi meille aineksia vapautumiseen. Vietnamin kansa on jo aukaissut amerikkalaisten silmiä uskomattoman paljon. Mutta aikaa on paljon vähemmän jäljellä kuin luulemmekaan.

Reijo Wilenius

Alustus Kulttuurikeskuksessa 23. ja 30. 9. 1968
ja luku samannimisestä Weilin+Göösin kustantamana ilmestyvästä kirjasta.

Maailmalla kulkee suunnanmuutoksen aalto, joka ennen pitkää saavuttaa myös Suomen. Näemme, että se suuntautuu nykyistä koulua ja korkeakoulua, valtiorakennusta ja talouselämää vastaan. Minkä puolesta? Ilmassa sinkoilee iskusanoja: "henkinen vapaus", "sosiaalinen osallistuminen", "laajempi demokratia", jotka jäävät enemmän tai vähemmän epäselviksi. Näemme myös, että iskusanoja säästää toisinaan väkivallan aalto, vallankumous vanhassa mielessä. Mistä on oikein kysymys?

Kun puhumme vallankumouksesta, emme voi sivuuttaa Marxia, joka on viime vuosikymmenien suurimpien vallankumousten henkinen isä. Missä suhteessa on nykyinen kumousliike marxilaiseen vallankumoukseen? Ellei niitä selvästi eroteta toisistaan, langetaan ehkä nykytilanteeseen sopimattomien ajatuskaavojen valtaan.

Otsikon sanat — "edessämme on vallankumous" — ovat peräisin nuorelta Marxilta. Hän joutui kuitenkin vallankumouksen odotuksessaan pettymään. Se vallankumous, jota hän näillä sanoilla tarkoitti, ei tullut hänen elinaikanaan, ja kun se viimein (Venäjällä 1917) tapahtui, se ei tuonut mukanaan sellaista ihmisen perin pohjaista muuttumista, "ihmisen vapautumista", mihin Marx itse oli tähdännyt. Marx tähtäsi yhteiskuntaan, jossa jokainen ihminen saa vapaasti ja monipuolisesti kehittyä, jossa jokainen tekee vapaasti, ilman pakkoa työtä yhteiskunnan hyväksi ja jossa valtiota pakkovaltana ei enää tarvita.

Rehellinen tilanteen arvio osoittaa, että näitä ihanteita ei ole

missään saavutettu. Niiden saavuttaminen näyttää lykkäytyvän yhä kaukaisempaan tulevaisuuteen.

Voidaan väittää, että Stalin oppilaineen petti marxilaisen vallankumouksen ihanteet. Tämä selitys ei enää ole riittävä. On kypsymässä oivallus, että Marxin o m a s s a ajattelussa oli jokin puute tai yksipuolisuus, joka esti hänen korkean päämääränsä toteutumisen.

Tämän puutteen piirteet ja tausta alkavat erottua: sen taustalla oli 1800-luvun valtavirtaus, materialismi, joka johti hänet oletta-
mukseen, että ensi sijassa ihmisen aineellisten olosuhteiden muuttaminen, kapitalistisen talousjärjestelmän kumoaminen, on tie ihmisen ja yhteiskunnan uudistumiseen ja että tällä tiellä ovat välttämättömiä vaiheita väkivaltainen vallankumous ja proletariaatin diktatuuri.

Tällä tiellä ei Marxin maalaama ihmisen ja yhteiskunnan ihanne-tila ole toteutunut. Jälleen on osoitettu oikeaksi ikivanha totuus: tarkoitus ei pyhitä keinoja, rumilla keinoilla ei saada aikaan kaunista päämäärää. Tai arkisemmin sanottuna: kun ihminen vallankumouksessa tottuu käyttämään väkivaltaa ja pakkokeinoja, hän ei pysty niistä vallankumouksen jälkeen luopumaan. Diktatuurilla ei valmisteta demokratiaa, pakolla ei saada aikaan vapaita ihmisiä, eikä ihmisen uudistuminen seuraa vain aineellisten olosuhteiden uudistamista.

Marxilaisen vallankumouksen tiellä saavutetut kokemukset ovat meille tärkeitä suuntaviitteitä. Mikäli ylipäänsä pystymme oppimaan historiallisesta kokemuksesta, luovumme tästä vallankumouksen ideasta. Se ei merkitse luopumista Marxin perimmäisistä päämääristä. Siinä määrin kuin tartumme väkivaltaan ja pakkokeinoihin, ja siinä määrin kuin uskomme pelkän omistus- ja talousjärjestelmän kumoamisen ratkaisevan nykyiset pulmamme, estämme oman aikamme suunnanmuutoksen toteuttamista.

Mutta marxilainen vallankumous on saanut lapsen, joka tällä hetkellä etsii kotipaikkaa Euroopasta: Maon kiinalaisen kulttuurivallankumouksen. Välien selvitys sen kanssa ei ole helppo, sillä siinä on tavallaan korjattu eräs marxilaisen vallankumouksen puute.

Noin vuoteen 1958 Kiina noudatti sitä puhdasta marxilaista oppia, että ihmisen uudistuminen välttämättä seuraa talousjärjestelmän uudistamista. Mutta kun odotettua ihmisen muuttumista ei alkanut riittävästi näkyä, kävi Mao kärsimättömäksi. ”Suuri Harppaus Eteenpäin”, joka alkoi 1958, merkitsee jo osittaista luopumista talouselämän kehittämisen ensisijaisuudesta. Ja johdonmukaisesti on siitä luovuttu viime vuosien kulttuurivallankumouksessa. Ei enää odoteta taloudellisen kehityksen tuloksia — käydään suoraan ja välittömästi käsiksi ihmisen uudelleen muovaamiseen. Tämä on Maon suuri oivallus. Tavallaan hän asettaa jälleen hengen — henkisen kumouksen — sille kuuluvaan asemaan historiassa.

Mutta tämä henki ei ole reaalinen yksilöllinen ihmishenki vaan kollektiivinen joukon henki. Ja sen teot ovat joukkohengen tekoja: marssimista, huutamista, vannomista, rakennusten valtaamista, vastustajien pilkkaamista ja pieksemistä. Siihen liittyy luontevasti aseellinen väkivalta. Tälläkö tavalla ihminen tulee uudeksi?

Samalla kun tunnustamme, mikä on Maon anti, meidän on muodostettava anti-Mao. Meidän aikamme vallankumous on todella ensisijassa kulttuurivallankumous, mutta sen tekijä ei ole joukon henki vaan yksilöllinen ihmishenki. Sen välttämättömän askel on ihmis- ja maailmankuvan murros, ajattelun uudistuminen, eikä tätä saada aikaan pakolla ja panssareilla.

Mutta palatkaamme vielä Marxiin, tällä kertaa nuoreen Marxiin. Sen jälkeen, kun hänelle oli selkeytynyt inhimillisen ja sosiaalisen kehityksen päämäärä, ihmisen vapautuminen, hän etsi yhteiskuntaluokkaa, joka eniten kärsi vallitsevan yhteiskunnan puutteista ja joka sillä perusteella olisi valmis toimimaan vallankumouksen ajavana voimana. Syksyllä 1843 Marx eräässä kirjoituksessa tarkastelee tältä kannalta kaikkia yhteiskuntaluokkia, punnitsee niiden heräämisen mahdollisuuksia, ja päättyy viimein teollisuustyöväkeen, proletariaattiin. Sillä ei ole oikeuksia, ainoastaan velvollisuuksia; siinä kärjistyy ihmisen alennustila; kun se herää ja vapauttaa itsensä, se samalla vapauttaa koko yhteiskunnan.

Vuoden 1843 jälkeen on paljon vettä virrannut Reinissä. Jos proletariaatti suomennetaan 'osattomat', voidaan sanoa, että silloiset osattomat ovat muuttuneet osallisiksi. He ovat hankkineet itselleen oikeuksia (eivät tosin kaikkia, joihin Marx tähtäsi) ja oman osansa kasvavasta aineellisesti hyvinvoinnista (ei tosin vielä riittävää osaa). Marx olisi tänä päivänä syvästi pettynyt länsimaisen teollisuustyöväen heikentyneestä uudistusmielestä ja syyttäisi sitä — kuten kiihneilaiset tekevät — porvarillistumisesta.

Mikä on meidän hyvinvointiyhteiskuntamme pahoinvoiva luokka, proletariaatti? Viimeaikaiset tapahtumat osoittavat, että se on nuoriso.

Vaikka itse tapahtumat puhuvat ja pahoinvoinnin merkit ovat kaikkien näkyvissä, voidaan asia myös perustella. Viitataan ensin siihen kuivaan ennusteeseen, minkä professori Erik Allardt esitti vuonna 1965 kirjassa 'Suomi 1975':

"Samankaltaiseen asemaan kuin naiset on yhteiskunnassamme joutumassa nuoriso. Nuorten tiedon taso on huomattavasti noussut koulunkäynnin yleistyessä. Tämä ei kuitenkaan koske vain muodollista koulusivistystä, vaan ilmeistä on, että nuorten, varsinkin teini-ikäisten, yhteiskunnallinen pätevyys on aivan selvästi noussut. Tiedotusvälineiden lisääntyttyä nuoret tietävät yhteiskunnallisista asioista nykyään enemmän kuin menneinä vuosikymmeninä. Tähän nuorten nopeampaan kypsymiseen liittyy jopa fysiologisia muutoksia. Suoritettujen tutkimusten mukaan ihmiset saavuttavat nykyään sukupuolikiypsyysikänsä nuoremmalla iällä kuin ennen. Nuorten osallistumismahdollisuudet eivät kuitenkaan ole kehittyneet samaan suuntaan. Päinvastoin, osallistumismahdollisuudet ovat eräiden tärkeiden lohkojen, esimerkiksi ammattielämän alueella, kaventuneet... Tällaisessa tilanteessa kapinallisuus on juuri se reaktio, jota teoreettisen mallimme mukaan voidaan ennustaa käytettävän. Koska nuo-

rison kapinallisuutta varten usein ei ole edes selviä purkautumisteitä, syntyy sukupolvien välisiä sääntelemättömiä ristiriitoja. Erilaisia ratkaisuyrityksiä esitetään tietenkin jatkuvasti, mutta useimmat niistä, kuten esimerkiksi äänioikeusikärajan alentaminen, koskevat vain sivuseikkoja... On luultavaa, että nuorisokysymys tulevana vuosikymmenenä tulee yhä keskeisemmäksi.”

Allardtin ennustus on hyvää vauhtia täyttymässä. Kuitenkin hän rajoittuu vain yhteen nuorisokysymyksen lohkoon, jota voi — nuoren Marxin termillä — nimittää nuorison sosiaaliseksi ja poliittiseksi vierautumiseksi: se on nuorison osattomuutta sitä itseään koskevien ratkaisujen tekemisessä perheessä, koulussa, ammatillisissa ja korkeakouluissa, työelämässä, kunnassa ja valtiossa. Seurauksena on vierautuminen, kasvava piittaamattomuus näistä nykyisen yhteiskunnan peruspilareista, perheestä ja koulusta valtioon saakka, ja tämä syvä piittaamattomuus vaihtuu herkästi jyrkäksi kapinallisuudeksi, pilarien kaatamiseksi. Lisäksi Allardt mainitsee ohimennen varhaistuvan sukupuolikypsyyden tuomat pulmat, joita ei pidä väheksyä; nuoria pidetään tässäkin suhteessa lapsen asemassa, vaikka he ovat yhä enemmän aikuisia.

Mutta tämän lisäksi vallitsee vielä kaksi syvälle menevää osattomuutta, vierautumista, jotka vasta osittain on ymmärretty. Toinen vallitsee taloudellisella, toinen henkisellä alueella. Edellinen ei tarkoita, että nuorisoa 'riistettäisiin', käytettäisiin tuottavana työntekijänä hyväksi niin kuin alkuperäistä marxilaista proletariaattia käytettiin. Sillä nuoriso toimii nykyään talouselämässä miltei yksinomaan kuluttajana, ei vielä tuottajana. Ja sitä käytetään häikäilemättömästi hyväksi nimenomaan kuluttajana. Tuottajien mainosmiehet istuttavat siihen herkeämättömällä kylvöllä ja kastelulla nykyaikaisen massa- ja kerskakuluttajan tarpeet ja ihanteet, ottamatta huomioon, ettei nuorilla vielä ole niitä vastaavaa ostovoimaa; tästä seuraa jatkuva ristiriita useimmissa kodeissa. Pahinta kuitenkin on, että nuorille siten sijataan valmiiksi nykyaikaisen kuluttajan vuode, jossa voi sitten nukkua koko ikänsä, tulematta koskaan tie-toiseksi todellisista inhimillisistä tarpeistaan. Kuluttaja on tällä

SILMÄYKSIÄ

TUOTANTOIDEOLOGIA JA KASVATUS

Kasvatus voidaan määritellä ympäristön ihmisiin kohdistaman vaikutuksen kokonaisuudeksi. Luonnollisesti tämä vai-

kutus kohdistuu voimakkaimmin juuri kasvaviin, lapsiin ja nuoriin aiheuttaen heille myöhemmin uudenlaisessakin ympäristössä ilmeneviä käyttäytymis- ja ajattelutottumuksia.

hetkellä aika avuton käyttöesine tuottajan käsissä; hän syö vaikka myrkkyä, jos tuottaja uskottelee sen herkuksi. Ja hän syökin päivittäin myrkkyjä. Ennustan, että aikamme vallankumouksen erääksi teemaksi tulee vielä kuluttajan radikalisoituminen, kapina kaikkivaltiasta tuottajaa vastaan.

Kolmas ja kenties tärkein vierautuminen, osattomuus ja avuttomuus, vallitsee nuorison suhteessa nykyiseen koulujärjestelmään, 'yleissivistäviin' ja ammatillisiin kouluihin sekä korkeakouluihin. En tarkoita koulutuspaikkojen ja demokratian puutetta; se kuuluu sosiaaliseen vierautumiseen. Tarkoitan sitä, että niin kapitalistisissa kuin sosialistisissa valtioissa koko koulutustie alistetaan yhä enemmän palvelemaan vain yhtä suurta tarkoitusta, taloudellista kasvua, joka on aikamme varsinainen jumala ja vapahtaja. Jotta varttuva lapsi ja nuoriso muovautuisi tämän jumalan nöyräksi palvelijaksi, hänessä täytyy jättää kehittämättä hänen varsinainen ihmisyytensä. Hänet on totutettava syömään kiviä leivän asemasta. Henkisesti heränneimmät, yksilöllisyytensä tuntoon tulleet nuoret kokevat koulun yhä enemmän ahdistavana pakkopaitana. Ja vaikka he eivät itse tämän ahdistuksen syitä selvästi ymmärtäisi, se ilmenee heidän elämässään piittaamattomuutena, tyydyttämättömyytenä, henkisenä pahoinvointina, erilaisten korvikkeiden käyttönä, pakona todellisuudesta.

Nuorison tilanne on näissä kolmessa suhteessa — sanan uudessa mielessä — proletariaatin tilanne, joka odottaa ratkaisua.

Tämä ratkaisu kypsyy, kun nuoret omassa keskuudessaan ja yhteistyössä vanhempien kanssa alkavat pohtia tilansa syitä, etsiä sisäistä selkeyttä ja rakentaa todellisia vaihtoehtoja vallitsevalle tilanteelle. Sellaista työtä on jo tehty opiskelevan nuorison järjestöissä. Samaan pyrkii Helsingissä toimintansa aloittava Kulttuuri-keskus, kriittinen korkeakoulu. Siinä määrin kuin tätä työtä yritetään tehdä mahdolltomaksi tai naurettavaksi, se kääntyy rakentavasta tuhoavaksi, pelkäksi kapinaksi vallitsevaa tilannetta vastaan. On vahingoksi yhteiskunnalle itselleen, jos se jättää käyttämättä sen valtavan voiman, mikä piilee nuorison uudistustahdossa.

Vallitseva kasvatus ei ole riippuvainen yksinomaan kasvattajien tiedostetuista pyrkimyksistä. Yhteinen hallitseva piirre yleensä kaikessa kasvatuksessa kuitenkin on, että kas-

vatettavista pyritään heidän todellista vapauttaan rajoittavin toimenpitein — jopa fyysisiä pakotteita käyttäen — muokkaamaan kasvattajien kasvatusihanteen mukaisia kansalaisia,

jotka myös palvelevat vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen päämääriä.

Kaikkia teollistuneita valtioita voidaan luonnehtia tuotantoideologisiksi maiksi, riippumatta niiden muodollisesta yhteiskuntarakenteesta.

Keskiaikaisen ja sitä seuranneen merkantilistisen yhteiskunnan staattisuudesta on liberalistisen ajattelun — joka jo luonteeltaan on tuotantoideologista — ja maailmansotien välisen suhdannepolitiikkaan tuijotaneen talouspolitiikan kautta siirrytty 50-luvulta lähtien puhtaaseen kasvupolitiikkaan. Käsitys taloudellisesta kasvusta on todellakin vielä suhteellisen nuori, ja vasta viimeisten vuosikymmenien aikana se on kohonnut yhteiskuntapolitiikan ylimmäksi tavoitteeksi.

Sosiaalipoliittiset tulonsiirrot eivät poikkea kaavasta sen jälkeen kun Myrdal ja hänen koulukuntansa taloustieteilijät ovat osoittaneet niiden tuloa luovan vaikutuksen. Hyvinvointivaltioon olennaisena piirteenä kuuluva sosiaaliturva ja -politiikka ovat melko hyvin kytkeyntyneet peittämään sen tosiasian, että kansantulon kasvaessa ja kaikkien elintason noustessa lisääntyvät myös suhteelliset tulotasot jatkuvasti. Näin lähes kaikissa teollisuusmaissa, mukaan lukien itäryhmän teollistuneet maat, joissa viimeaikaiset talousuudistukset entisestäänkin korostavat näissä maissa esiintyviä tulotasoroja.

Hyvinvointivaltioiden yleisesti hyväksyttyyn retoriikkaan

luulua toki muidenkin tavoitteiden esilletuominen, kuin vain taloudellisen kasvun maksimointiin liittyvien. Tästä huolimatta jäävät kalliit ihmiskeikset ratkaisut säännönmukaisesti kasvuhakuisuuden jalkoihin.

Maailmassamme, jossa enemmän osan ihmiskuntaa perustarpeet ovat edelleenkin täysin tyydyttämättä, luodaan teollisuusmaissa jatkuvasti uusia tarpeita. Kun tuote kehitetään, ei itse tuotteen suunnitteluun enää useinkaan jouduta sijoittamaan niin paljon varoja kuin markkinointikampanjan avulla samanaikaisesti luotavan kysynnän aikaansaamiseksi. Kysynnän ja tarjonnan laki on jo aikoja sitten kumottu yhteiskunnissa, joissa tarjoajilla on myös tehokas kysynnänluomiskoneisto hallussaan.

Erityisen selvästi on tuotantonäkemyksen tunkeutumassa kasvatuksen alalle ja koulutusjärjestelyihin.

Tiedon lisääntyessä räjähdysenomaisesti nousee kysymys tiedon hallitsemisesta ja organisoimisesta yhä tärkeämmäksi. Tiedon rationaalinen käyttö — jotta se voitaisiin muuttaa lisääntyväksi bruttokansantuotteeksi — edellyttää suunnitelmallista ja yhä enemmän erikoistumiseen tähtäävää koulutusjärjestelmää. Yksi ilmeinen seuraus on tiedontaserojen kasvaminen yleisen koulutustason noususta huolimatta — seikka mikä on omiaan kaventamaan länsimaidenkin ennestään jo muodollista kansanvaltaa.

Radikaalit, jotka taistelevat vanhoja moraalikäsitteitä vastaan, taistelevat myös tuotantoideologian puolesta. Ainakin sikäli, kun he eivät huomaa kuinka tuotantoideologian eteneminen kaataa useita vanhoja moraalisia pakotteita korvaten ne uusilla, entistä tiukemmilla kilpailuyhteiskunnan suoritus- ja tehokkuuskorosteisuuden vaatimuksilla.

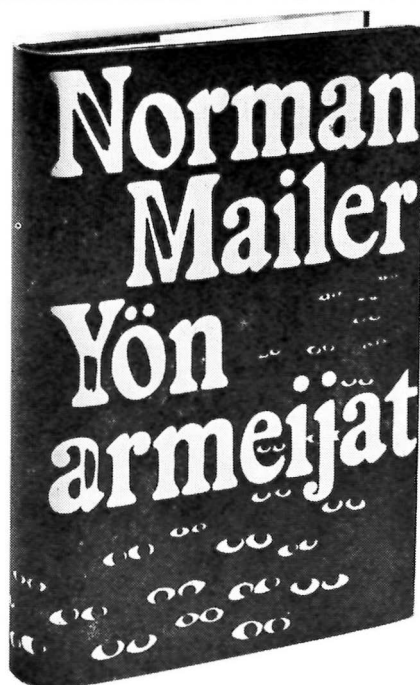
Esimerkiksi perheissä ei vaikutus enää yksinomaan kulje ylhäältä alas, vanhemmilta lapsille. Kuvaan on mukaan tunkeutunut mainosmies, joka innokkaasti pyrkii myös lasten kautta vaikuttamaan koko perheen taloudelliseen käyttäytymiseen ja kulutustottumuksiin.

Suomen koulunuudistus, jolla luodaan yhtenäiskoulujärjestelmään perustuva peruskoulu, on tuotantoideologian edellyttämä. Se luo mahdollisuudet poistaa koulutusmahdollisuuksien erilaisuuteen liittyvät epärationaaliset piirteet.

Tuleva peruskoulu pyritään kuitenkin oleellisilta osiltaan säilyttämään muuttumattomana. Oleellista muutosta oppilaan asemassa ei vielä merkitse se, jos muutaman vanhan koulumiehen eläkkeelle siirtymisen jälkeen oppilaat saavat oman tuppakahuoneen kouluihin. Oleellista on se, että koulussa tullaan vain tiukentamaan kilpailuyhteiskunnan vaatimaa tiukkaa kilpailukasvatusta, samalla kun ammatinvalinnan tilalle astuu ammatinmääräytyminen.

(Alustus Kulttuurikeskuksessa 14. 10. 1968)

Erkki Tuomioja

Erään mielenosoituksen anatomia, ytimiin tunkeutuva, häikäilemätön ja irvokas panoraama amerikkalaisesta yhteiskunnasta. Mailer ei säästä ketään, kaikkein vähiten itseään.

282 s. 18,-/22,-

PASI RUTANEN MIHIN MENET USA?

Uutismiehen kaihtelematon raportti Yhdysvaltojen kuumasta vuodesta 1968; presidentinvaalit, Vietnamin sota, väkivallan lisääntyminen, rotukysymyksen kärjistyminen ovat hallitsevia teemoja. Mutta mitä on kaiken taustalla, mihin kaikki johtaa?

236 s. 20,-/24,-

WEILIN+GOÖS

TIRKISTELIJÖILLE JA AHDISTUNEILLE

Pentti Saarikoski — lahjakas kääntäjä, kielen taitaja ja uudistaja — on kahdessa viimeksi ilmestyneessä proosakirjassaan (*Aika Praha*ssa, 1967; *Kirjeitä vaimolleni*, 1968) lähtenyt tunnustusten tielle, jota reunustavat naistenlehdissä julkaistut paljastusartikkelit ja -haastattelut.

Mainittujen kirjojen maailma on köyhä ja todistaa siitä hinnasta, joka kirjailijan on elämäntavastaan herkkyyden tur tumisena maksettava. Kumpikaan kirja tuskin jää elämään.

Molemmat ovat tilapäistyötä. Silti ne ovat kiinnostavia.

Saarikoski täyttää tietyn yhteiskunnallisen roolin. Hän on — tai haluaa olla — porvarilisten arvojen ja pop-maailman ihanteiden antiteesi. Hän on Diogenes tyydyttämässä itseään Ateenan torilla.

Kyynillisyyys kätkee taakseen erään kiirastulen — pitkään jatkuneen puberteetin tarinan.

Saarikosken kirjojen menestys osoittaa käsittääkseni muutakin kuin kirjallisten tirkistelijöiden levinneisyyttä. Ne ovat monille tarpeellista sielunhoitoa. Ihmiset ovat ahdistuneita verratessaan itseään ja elämänsä rahan ja ongelmatto-

TRE DIKTER

J. Pousar

Natten river sönder sina moln.
Månen slår tolv.
Himlen är där,
här är mullen.
Mullhuve.
Mullhuve mej.

man seksin silaamaan 'menevien' miesten ja naisten maailmaan. Saarikoski ei kaihda kertoa, että hän on juoppo, köyhä ja sairas. Hän paljastaa häikäilemättä, että hän on sukupuoliasioissa epäonnistunut ja rikkinäinen. Jos Irwin Goodman 35 miljoonan taloineen on yksi äärimmäisyys, Saarikoski haluaa olla toinen. Irwin tuottaa alemmuus-, Saarikoski ylemmyyskomplekseja. Näin hän kuitenkin tulee vahvistaneeksi niitä ennakkoluuloja, jotka aikoi murskata.

Hänestä on tullut pop-hahmo. Saarikosken tyyli vaatii kuitenkin vahvoja eväitä. Se ei sovi yleiseksi ohjelmaksi. Sitä voi

harrastaa lahjakas, uudistumiskykyinen henkilö, jolla on hyvä pohjakunto ja kaikesta huolimatta melkoiset tulot — tai melkoinen luotto. Riskinsä siinä sittenkin on.

Tekee mieli nostaa varottava sormi ja muistuttaa kokonaisuudesta sukupuolvesta pikku-Nietzschejä. He maksoivat kalliisti eivätkä hyötyneet edes kuolemattomuutta.

Epäilen kuitenkin, että Saarikoski on jo lähellä yksinkertaiseen päiväjärjestykseen paluuta, jonkinlaista sovitusta itsensä ja maailman kanssa. Niin väljähtynyttä hänen antinsa alkaa olla.

Kalervo Siikala

Du behöver inga
imaginära stenregn:
det räcker
mer än väl med tillvarons
egen syra, den som skall fräta
 dej bort
till intet, bortom
käke och bål.

Darrande blåsar dagen ut
sitt ljus. Molnen
samlade längs horisonten
orörliga: som om de redan hade
somnat.

Kirjapaino Oy NOVA Helsinki 1968